

УДК 347.476

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК СИСТЕМИ ДОГОВІРНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

FORMATION AND DEVELOPMENT OF CONTRACTING REGULATION OF INTELLECTUAL ACTIVITY

Кодинець А.О.,

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри інтелектуальної власності
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Стаття присвячена дослідженню історичних аспектів становлення та розвитку системи договірної регуляції у сфері інтелектуальної діяльності, аналізу чинного законодавства у сфері надання майнових прав на результати інтелектуальної діяльності, визначенню правової природи договору у сфері інтелектуальної діяльності, а також формулюванню висновків і пропозицій, спрямованих на вдосконалення цивільного законодавства в зазначеній галузі.

Ключові слова: авторський договір, ліцензійний договір, розпорядження правами інтелектуальної власності, інформаційні відносини, результат інтелектуальної діяльності, цивільне законодавство.

Статья посвящена исследованию исторических аспектов становления и развития системы договорного регулирования в сфере интеллектуальной деятельности, анализу действующего законодательства в сфере предоставления имущественных прав на результаты интеллектуальной деятельности, определению правовой природы авторского и лицензионного договоров, а также формулировке выводов и предложений, направленных на совершенствование гражданского законодательства в указанной области.

Ключевые слова: авторский договор, лицензионный договор, распоряжения правами интеллектуальной собственности, информационные отношения, результат интеллектуальной деятельности, гражданское законодательство.

In the article are considered the historical aspects of the formation and development of contractual regulation of intellectual activity, the analysis of the current legislation in the field of intellectual property rights, the definition of the legal nature of the copyright and license agreements, as well as the formulation the conclusions and recommendations aimed at improving the civil law in this area.

Key words: copyright agreement, license agreement, transfer of intellectual property rights, information relations, result of intellectual activity, civil law.

Розгляд системи договорів у сфері інтелектуальної власності передбачає не лише аналіз сучасних теоретичних підходів щодо питання класифікації та виокремлення договірних конструкцій розпорядження правами на результати творчості, розгляд положень спеціального та кодифікованого зако-

нодавства, що регулює дане коло правовідносин, а й проведення схематичного аналізу історичних умов становлення та розвитку окремих договірних типів, їх трансформації під дією економічних та політичних обставин, розгляд засад формування та подальшого розвитку доктринальних положень

у сфері договірної регулювання інформаційної діяльності.

У результаті такого аналізу можливо охарактеризувати систему договорів у сфері інтелектуальної діяльності, яка б відображала історичні закономірності розвитку відповідних договірних конструкцій, базувалася на сучасних положеннях цивілістичної науки, відповідала нормам чинного законодавства і міжнародним вимогам, а також враховувала накопичений досвід регламентації договірних відносин та основні тенденції перспективного розвитку нормативної бази.

Дослідження особливостей розвитку законодавства у сфері регулювання окремих видів договорів щодо розпорядження правами інтелектуальної власності також важливе з огляду на наявні в цивілістиці різні точки зору щодо предмету та системи договорів у зазначеній галузі, поверхневу та подекуди суперечливу законодавчу регламентацію договірних відносин у межах інтелектуальної діяльності.

Зазначеними факторами зумовлюється **актуальність даного дослідження** історичних аспектів становлення та розвитку системи договірної регулювання у сфері інтелектуальної діяльності.

Питання розвитку та вдосконалення правового регулювання договірних відносин у сфері інтелектуальної діяльності були предметом наукового дослідження представників різних галузей юридичної науки, зокрема І.А. Безклубого, В.О. Бажанова, В.А. Дозорцева, В.М. Крижни, В.Л. Мусіяки, О.А. Підпригори, О.О. Підпригори, О.О. Тверезенко та інших науковців. Науковим підґрунтям дослідження проблем даної публікації стали численні публікації О.В. Кохановської, присвячені розробці теорії цивільно-правового регулювання інформаційних відносин. При написанні статті використовувалися як загальнонаукові, так і спеціально-юридичні методи дослідження правових явищ і юридичних категорій.

Метою даної публікації є дослідження історичних аспектів становлення та розвитку системи договірної регулювання у сфері інтелектуальної діяльності, аналіз чинного законодавства у сфері надання майнових прав на результати інтелектуальної діяльності, визначення правової природи договору у сфері інтелектуальної діяльності, а також формулювання висновків і пропозицій, спрямованих на вдосконалення цивільного законодавства в зазначеній галузі.

Насамперед слід наголосити, що у сфері авторського права протягом тривалого часу основним договором, спрямованим на розпорядження майновими правами на літературні та художні твори, був видавничий договір.

Зокрема, в останньому законі про авторське право дореволюційної Росії (Положенні про авторське право від 20 березня 1911 року), у ст. 6, зазначалося, що договір про відчуження авторського права, про поступку права на видання чи про надання права перекладу, публічного виконання твору чи іншого належного автору права іншій особі має бути викладений письмово. У силу видавничого договору автор, що уступив іншій особі (видавцю) право на одне чи

кілька видань свого твору, зобов'язаний був надати твір у розпорядження видавця, який, зі свого сторони, повинен був видати цей твір у належному вигляді і в обумовленій кількості екземплярів і вжити всі інші звичайні заходи до поширення видання (ст. 65) [1, с. 24–25].

У законодавстві Радянського Союзу видавничий договір також був протягом тривалого часу основною та подекуди єдиною формою реалізації авторських майнових прав. Так, Основи авторського права, затверджені постановою ЦВК і РНК СРСР від 16 травня 1928 р. [2], у ст. 16 містили таке формулювання: «Авторське право в частині чи в цілому може бути відчужене за видавничим договором, за заповітом чи іншим законним способом». У законі УРСР про авторське право від 6 лютого 1929 р. буквально відтворювалися положення ст. 16 загальносоюзних основ.

В юридичній літературі того періоду протягом тривалого часу активно дискутувалися норми щодо укладання видавничих договорів. Наслідком доктринальних спорів стала поява теорій «уступки прав» та «дозволу» [3, с. 194–197]. Перша виникла ще на підставі законодавства періоду НЕПу та базувалася на положенні згаданої ст. 16 Основ 1928 р. та ст. 17 постанови ВЦВК і РНК РРФСР від 8 жовтня 1928 р. «Про авторське право», що визначала видавничий договір як угоду, згідно з якою автор уступає на певний строк виключне право на видання твору. Ці положення були поширені також на інші види авторських договорів та до середини 50-х років одноставно трактувалися в літературі як договори про уступку на певний строк виключних авторських прав. Найбільш послідовно дана точка зору була висловлена в працях В.І. Серебровського, який указував, що в Основах авторського права 1928 р. під відчуженням авторського права варто розуміти його уступку на певний термін [49, с. 169–177].

Проте в середині 50-х років стала висловлюватися думка про те, що за авторським договором автор, зберігаючи за собою всі авторські права, лише дозволяє організації-контрагенту використовувати визначеним у договорі способом свій твір. Дана теорія була докладно обґрунтована в монографічному дослідженні Б.С. Антімонова та К.А. Флейшиць, присвяченому дослідженню авторського права [5].

Отже, в радянській цивілістиці до періоду до другої кодифікації було сформовано дві точки зору на предмет авторських договорів: теорія уступки прав та теорія дозволу.

Зокрема, представник теорії «уступки прав» В.І. Серебровський вважав, що права, що належать авторам творів науки, літератури і мистецтва, можуть передаватися ними частково по видавничому, постановочному та іншим договорам установам, організаціям і підприємствам на певний строк. М.І. Нікітіна, Б.С. Антімонов і К.А. Флейшиць стверджували, що автори не передають правомочності на видання, постановку, публічне виконання своїх творів, а лише дозволяють видавництву й іншим організаціям видавати, здійснювати постановки, привселюдно

виконувати твір протягом визначеного часу і поширювати його в суспільстві.

У середині 60-х років теорія дозволу була піддана критиці, після чого тривалий час не підтримувалася в цивілістичній науці, де відстоювалася теорія уступки прав [6, с. 95]. Однак у 1977р. з'явилася робота В.А. Дозорцева, в якій теорія дозволу була відроджена щодо договорів про передачу твору для використання [7, с. 43–50].

Таким чином, протягом тривалого часу видавничий договір був основною договірною моделлю у сфері авторського права. Проте, як зазначає В.Л. Мусіяка, «до приєднання СРСР до Всесвітньої (Женевської) конвенції про авторське право автору надавалася можливість випуску у світ свого твору за допомогою укладання авторського договору з відповідною організацією. У літературі цей договір називався «авторським договором» або «договором про реалізацію авторського права» [8, с. 4–5].

У ст. 500 ЦК УРСР і ст. 503 ЦК РРФСР ця форма реалізації прав автора твору науки, літератури і мистецтва іменувалася також «авторським договором». Тобто спочатку в юридичній літературі, а після другої радянської кодифікації, проведеної на початку 60-х років, – і в законодавстві з'являється категорія «авторський договір», різновидом якого визнається видавничий авторський договір.

Зокрема, згідно зі ст. 500 ЦК УРСР з метою використання твору автор або його правонаступник вправі укласти з відповідною організацією авторський договір. Авторські договори можуть бути двох типів: авторський договір про передачу твору для використання; авторський ліцензійний договір [9].

По суті, різниця між зазначеними договірними видами була незначною: за авторським договором про передачу твору для використання автор зобов'язується створити і в установленій договором строк передати твір організації для використання обумовленим за договором способом, а за авторським ліцензійним договором автор або його правонаступник надає організації право використати твір, у тому числі шляхом перекладу на іншу мову або переробки, в обумовлених договором межах і на визначений ним строк, а організація зобов'язується сплатити винагороду

Цивільне законодавство колишнього СРСР передбачало також типові договори. Органами влади СРСР різних рівнів були затверджені типові договори на використання творів на радіо та телебаченні, на створення та перше публічне виконання сценічних творів, типовий договір на створення творів станкового живопису та графіки, типовий сценарний договір, типовий видавничий договір, типовий постановочний договір та багато інших. Оскільки прийняття та затвердження типових авторських договорів здійснювалося міністерствами та відомствами, вони мали силу закону і були загальнообов'язковими. Типові авторські договори являли собою засіб забезпечення авторських прав, але разом із тим визначали обов'язки авторів та організацій. Проте широке застосування типових авторських договорів мало певні недоліки, оскільки типові договори розроблялися

державними органами або організаціями, рідко до них вносилися умови, які поліпшували становище автора порівняно з типовим договором або законом.

Ліцензійний договір також отримав своє закріплення в авторському праві. Законодавству про авторське право він став відомий після приєднання СРСР у 1973р. до Всесвітньої конвенції про авторське право (Женева, 1952), тобто включення авторського ліцензійного договору до вітчизняної правової системи пов'язувалося з причинами політичного характеру – приведенням внутрішнього законодавства у відповідність до положень міжнародних документів у зв'язку з членством Радянського Союзу у Всесвітній організації інтелектуальної власності.

З 1974 р. у цивільних кодексах з'явилися норми, що стосувалися правових форм випуску у світ результатів творчості. Тодішній закон, на відміну від раніше діючого, передбачав два типи авторських договорів: авторський договір про передачу твору для використання і авторський ліцензійний договір.

Таким чином, відбувся розподіл авторських договорів на два типи: авторський договір про передачу твору для використання та авторський ліцензійний договір. Відповідно до останньої угоди автор чи його правонаступник надавав організації право використовувати твір, у тому числі шляхом перекладу на іншу мову чи переробки, в обумовлених договором межах і на визначений договором термін, а організація зобов'язувалася сплатити винагороду за надання права за використання твору у формі, передбаченій договором, оскільки інше не встановлено законом чи за угодою сторін.

Для більшості авторів визначальним критерієм при розмежуванні авторського договору про передачу твору для використання і ліцензійної угоди був характер використання твору. Так, якщо за умовами договору твір застосовувався в незмінному виді, договір належав до угод про передачу твору для використання. На відміну від нього авторський ліцензійний договір передбачав переклад твору на іншу мову чи переробку твору з однієї форми в іншу. Е.П. Гаврилов виділяв наступні види ліцензійних угод в авторському праві: видання твору в перекладі, у переробці; постановка на сцені твору у перекладі, у переробці; використання в кінофільмі, у телевізійному фільмі твору у перекладі, якщо переклад не був раніше опублікований, чи в переробці, якщо в такому вигляді твір ще не був опублікований [3, с. 57].

У літературі того періоду існувала точка зору, що ліцензійні договори у сфері авторсько-правових відносин себе не виправдали, оскільки немає жодного розходження між ліцензійним договором на право використання твору та авторським договором, тому вони більш доцільні у сфері промислової власності [10]. Як наслідок, виникла позиція про об'єднання цих договорів в єдиний ліцензійний тип [11, с. 58].

Таким чином, радянське законодавство з авторського права встановлювало право автора розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної праці шляхом укладання авторських договорів про передачу твору для використання та авторських ліцен-

зійних договорів. Проте в літературі все частіше почали висловлюватися заперечення проти збереження форми ліцензійного авторського договору, враховуючи відсутність суттєвої різниці між такими договірними конструкціями. Так, В.Л. Мусяка у своєму посібнику «Авторські договори» обмежився лише дослідженням авторського договору про передачу твору для використання без проведення аналізу авторського ліцензійного договору [8].

У свою чергу, авторські договори про передання твору для використання у законодавстві та в юридичній літературі поділялися на видавничі, постановочні та сценарні, договори про депонування рукопису, договори художнього замовлення та договори про використання в промисловості неопублікованого твору декоративно-прикладного мистецтва. Підставами для виокремлення таких договорів були положення тогочасних цивільних кодексів та типові договори, що розроблялися відповідними державними органами.

Інакше відбувався процес розвитку договірних конструкцій реалізації патентних прав. У сфері юридичної науки також ліцензійні договори на об'єкти промислової власності впродовж тривалого часу не розглядалися як договірні форма надання прав інтелектуальної власності.

Незважаючи на використання різних класифікаційних критеріїв, ліцензійні договори залишалися за межами системи угод М.І. Брагінського, О.С. Іоффе та інших учених [13, с. 31–34; 14]. Тільки В.Г. Вердников та О.Ю. Кабалкін, здійснюючи класифікацію договірних зобов'язань, виділили ліцензійні договори. Використовуючи як підставу розподілу спрямованість на досягнення визначеного правового результату (юридичну мету), вчені в одній із груп договорів виділяють договори про надання прав на використання винаходу, на який виданий патент (ліцензійні договори) [15, с. 65–66].

Лише з проголошенням незалежності в Україні розпочався процес створення власного законодавства, в тому числі у сфері інтелектуальної власності. Можна погодитися з висновком В.М. Крижни, яка відзначає, що «спочатку склалися економічні передумови для надання ліцензій на результати творчої діяльності, а тільки потім ця форма реалізації патентних прав знайшла відображення в праві» [11, с. 25].

Відходом від політики державної монополії на використання творчих досягнень став Закон СРСР

«Про винаходи в СРСР» від 31 травня 1991 р. [16]. У цей час починається досить активне використання конструкції ліцензійного договору.

У сучасний період розвитку науки цивільного права дослідження правової природи ліцензійних договорів були предметом наукових робіт І.А. Безклубого та В.М. Крижни. Виділяється цей вид договорів практично у всіх новітніх підручниках та посібниках із цивільного права та права інтелектуальної власності. У законодавстві України про охорону об'єктів промислової власності також згадуються повноваження власника патенту на винахід, корисну модель та промисловий зразок чи свідоцтва на знак для товарів і послуг надати його іншій особі на підставі дозволу (ліцензії).

Проведене дослідження особливостей розвитку законодавства та доктринальних положень щодо договорів у сфері інтелектуальної діяльності дає підстави для таких **висновків**.

Аналіз правової літератури та нормативних джерел свідчить, що в межах правової науки та на рівні чинного законодавства відсутній єдиний підхід до системи договорів щодо створення та використання результатів творчості. Дана обставина пояснюється існуванням різних теоретичних підходів визначення сутності правового режиму результатів інтелектуальної, творчої діяльності, диференціацією правового регулювання на рівні спеціального законодавства про інтелектуальну власність та прогалинами в регулюванні інтелектуальної діяльності в ЦК України.

Дослідження системи законодавчого регулювання відносин у сфері правової охорони результатів інтелектуальної, творчої діяльності, розгляд основних у сучасній цивілістиці теоретичних підходів до визначення сутності правового режиму об'єктів творчості дає підстави для висновку про необхідність чіткого розмежування права власності та права на результати творчості, доцільність характеристики таких прав, як виключних, реалізація яких здійснюється на підставі інших договірних конструкцій порівняно з речовими правами.

Розподіл у науці договорів у сфері використання об'єктів авторського та суміжних прав на видавничі, сценарні, постановочні, депонування рукопису тощо базується на використанні застарілого законодавства, зокрема типових форм договорів радянського періоду, та не враховує змін законодавчого регулювання договірних відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бажанов В.О. Договірні правовідносини в авторському праві України: монографія / В.О.Бажанов. – Львів: ПП Сорока Т.Б., 2014 – 176 с.
2. Постановление ВЦИК и СНК РСФСР от 8 октября 1928 г. «Об авторском праве» // СУ РСФСР – 1928. – № 132. – Ст. 861.
3. Гаврилов Э.П. Советское авторское право: основные положения, тенденции развития. – М.: Изд-во «Наука», 1984. – 222 с.
4. Серебровский В. И. Вопросы советского авторского права. М.: Изд-во АН СССР, 1956. – С. 169–177
5. Антимонов Б. С., Флейшиц Е. А. Авторское право. – М.: Госюриздат, 1957. – 279 с.
6. Никитина М. И. Авторское право на произведения науки, литературы и искусства. Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1972. – 135 с.
7. Дозорцев В.А. Авторский договор и его типы. // Сов. государство и право. – 1977. – № 2. – С. 43–50.
8. Мусяка В.Л. Авторские договоры. – К., 1988. – 84 с.
9. Цивільний кодекс Української РСР від 18.07.1963 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1540-06>.

10. Підпригора О. А. Деякі проблеми кодифікації законодавства України про інтелектуальну власність // Правова держава Україна: проблеми, перспективи розвитку. Короткі тези доп. та наук, повідомлень респ. наук.-практ. конф. 9-11 листопада 1995 р. – Харків: Нац. юрид. акад. України, 1995.
11. Крижна В.М. Ліцензійний договір – правова форма реалізації патентних прав. Спеціальність 12.00.03 / Рукопис, дис. ... к.ю.н. – Харків-Рукопис, 1999. – 226 с.
12. Безклубий І. А. Ліцензійний договір в патентному праві України. Спеціальність 12.00.03 / Рукопис, дис. ... к.ю.н. – Київ, 1995. – 220 с.
13. Брагинский М.И. Общее учение о хозяйственных договорах. – Минск: Наука и техника, 1967. – 264 с.
14. Иоффе О.С. Советское гражданское право. – Ч.3. – Ленинград : Изд-во Ленингр. ун-та, 1965. – 347 с.
15. Вердников В.Г., Кабалкин А.Ю. Гражданско-правовые формы товарно-денежных отношений. – М. : Юрид. лит., 1970. – 224 с..
16. Об изобретениях в СССР: Закон СССР от 31 мая 1991 г. № 2213-1 // Ведом. Съезда нар. депутатов СССР и Верховного Совета СССР. –1991. – № 25. – Ст. 703.